

namBiC
NAMIBIAN BUSINESS AND INVESTMENT CLIMATE SURVEY

2013

Kakalezo

Namibia inani muhato-tuna woswanela kupetahala ili wo fumaneha mwa Mulelo waBune wa Zwelopili ya Naha wo no tatekile mwa kweli ya Sikulu 2012 – naha ilela kuba ni sifumu sesi tiile hahulu mwahala linaha ze fumaneha mwa sikiliti sa Southern African Development Community mwa silimo sa 2012. Kuya kapiho ya ba katengo ka sifumu kaWorld Economic Forum kuama ni Pihyo ya Macaba ya Lipisinisi sakata, Namibia ifumaneha fa nombolo ya buketa lizoho mwahala linaha za katengo ka sikiliti saSADC. Kuli kukonahale kupeta Mulelo waBune wa Zwelopili ya Naha, kutokwahala ku ba ni swalisano mwahala likalulo za sicaba ni bakwamukunda kuli litaba ze ama kalulo ya balipisinisi likone kuezahala. Patisiso ya baNamibian Business and Investment Climate Survey (namBiC) ki sisebeliso sa butokwa se si supeza maikuto a ba kalulo ya kwa mukunda kuamanani maemo a pisinisi ni kufumana butata bobu talimani ni kalulo ye. NamBiC 2013 ki patisiso ya bune ye ezahala silimo ni silimo.

Maemo a sifumu

- **Maemo a pisinisi mwa silimo sa 2013 ambweshafezi hahulu.** Hakubapanywa ni maemo a sifumu sa lifasi, batu ba lipisinisi mwa Namibia batalusize kuli maemo a sifumu mwa silimo sa 2012 ne ili amande habapanywa ni a silimo sa 2011, mi hape banani sepo ya kuli maemo a ka ba amande hahulu mwa silimo sa 2013. Fa sikala sesi tateka kuzwa fa -2 (bumaswe hahulu) kuya +2 (hande hahulu), maemo a pisinisi mwa silimo sa 2013 a fumani nepo ya +1.17, ili ye fitelezi linepo za lilimo za kwa mulaho.
- Linepo ze nde za maemo a pisinisi halitisi lipisinisi ze ñata. Likampani ze sikai feela ki ze ne litisize pisinisi mwa silimo sa 2012; hape likampani ze **lilela kutisa pisinisinyana mwa silimo sa 2013:** linepo za kuhulisa lipisinisi libile -0.52, ili kotalusa kuli batu balipisinisi habana kutisa pisinisi hande.
- **Likakanyo za maemo a misebezi ki ze nde,** nihaa maemo haswani cwalo ni a lilimo za kwamulaho. Lipesenti ze 38 za babelekisi balela kukenisa babeleki babañata fa musebezi mwa silimo sa 2013, ili lipesenti ze kutezi fafasi kuzwa 46 ni 51 mwa lilimo ze peli za kwamulaho, mi pesenti feela ya 1.5 ya babeleki ne ba siisizwe musebezi.

Litibelo ze hanisa kuhula kwa pisinisi

Kubile ni linceho kwa linepo za litibelo za lipisinisi.

- **Tukelo ya kulumelelwa lisebeliso ni teko ya masheleñi, tukelo ya mubu ni litifo za lisebeliso** kizene lifumanehile hamoho ku ba matata amatuna hahulu amalalu atalimani baana ni basali ba lipisinisi mwa naha.
- **Butokwa bwa libyana ni lisebelezo** lilatelela fa nombolo ya bune, kono libonahala ku ba litibelo kwa likampani sihulu mwa likalu za mahotela ni libaka za lico, kakuli lifumaneha fa nombolo ya bubeli kulatelela tukelo ya lisebeliso ni tifo ya masheleñi.
- **Bubangoki ni busholi** lifa nombolo ya buketalizoho ya lipilaelo ze tuna, kono likataza hahulu lipisinisinyana ni misebezi ya simubuso kufita lipisinisi zeñwi.

Masheleñi

- **Tukelo ya kufumana lisebelezo za masheleñi** ifumaneha ku ba ye tata (-1.07) mi ikwatasi hahulu haibanywa ni lipatisiso za kwamulaho (-0.57). Ifumaneha hahulu mwa kalulo ya misebezi ya simubuso fa nepo ya -1.57 (butata hahulu) sina haisupeza haibapanywa ni nepo ya -0.91 (butata) ye zwa kwa kalulo ya baalabeli ba simubuso.
- **Tifo ya lisebelezo za masheleñi** ibile taba ye tuna hahulu kwa batu ba lipisinisi. Linepo ne likutezi hahulu kwatasi kuzwa -1.19 (namBiC2012) kuya -1.34. Baalabeli mwa kalulo ya simubuso ba file nepo ya tifo ye swana ni ya tukelo ya kufumana lisebelezo za masheleñi, ili -1.58, kubanya ni nepo ya -1.27 ya kalulo ya simubuso. Lipisinisinyana lifumani kuli tifo ye ki sisitaliso (-1.47) haili lipisinisi ze tuna halibonicwalo (-1.10), kono hamohocwalo baikutwa kuli **litifo lipahami hahulu.**
- **Sebelezo ya masheleñi aswalelele ifumanehile kuli haina butata hahulu** sina mwa lilimo za kwamulaho. Nihaike linepo ne zili ze maswe (-0.27) ne limbweshafezi hanyinyani kuzwa mwa patisiso ya mafelelezo (-0.62) ni ya lilimo zepeli ze felile (-0.55).

Misebelezwa ya kwa Miseto

- **Linepo za misebelezwa kwa miseto ya Namibia** lichinchize hahulu kuzwa +0.70 mwa silimo sa 2012 kuya -0.69 mwa patisiso ya silimo se.
- **Sihulu nepo ya -0.75 ya kalulo ya basimubuso** babaikutwa kuli misebelezwa ye ki lisitataliso kwa litekisano.
- Linepo za **misebelezwa kwa neku ya museto wanaha yeñwi ifumani nepo ye nde hanyinyani** ya -0.50.
- Misebelezwa kwa neku ya museto wa linaha zeñwi ifumaneha kukataza hahulu lipisinisi ze tuna isifi lipisinisinyana.
- Nihaike Namibia **imbweshafezi buino bwa yona mwa litekisano mwahala miseto ya linaha** kuya ka piho ya baWorld Bank's Doing Business Report 2013 kakupahama libaka zepeli kuya 140 kuzwa mwalinaha ze 185 hakubapanywa ni mwa silimo sa 2012, ni fa buino bwa lishumi ni bulalu (13) hakubapanywa ni mwa silimo sa 2011, naha iipumana kwatasi alicika alinaha zeñwi.

Bubangoki ni bulyangelino

- **Bulyangelino** ne bufumani nepo yende (-1.27) ili kotalusa kuli batu balipisinisi hababoni kuli kunani butata mwa kalulo ye. Nihakulicwalo, nepo ne ikutezi fafasi kubapanya ni silimo sa kwamulaho (+1.64).
- **Likezo za bubangoki** hape ni zona ne lifumani nepo ye maswe kwa baalabeli kaufela ye ne eza (-0.12 kubapanya ni +0.13 sa limo sa pili)
- Sihulu ba kalulo ya simubuso babilaela hahulu kaza bubangoki kufita ba kalulo ya kuipelekela feela (nepo ya -0.67 ni +0.02).
- **Maikuto kuamanani kukuteka litumelelano ni litukelo za liluo** ne kukutezi hahulu fafasi kuzwa +0.18 mwa piho ya ba namBiC 2012 kuya -0.02. Linepo zepeli ze libukaufi hahulu ni noto, ili kotalusa kuli hakubutata kapa bunolo kukuteka litumelelano.

Kulifa mitelo

- Nihaike kamita kunani lipilaelo ze zwa kwa likampani kuamana lisebelezwa ze telele za kufumana mashelefi a mitelo, ili yona VAT, **misebelezwa ya kuamuhela mapampili a mitelo**, ili ona **tax returns** ki babeleki ba mitelo, ili bona ba Receiver of Revenue (RoR) ne ba fumani nepo ye nde kwa lipuzo zetalu kuamana ni mukwa wa mutelo mwa Namibia (nepo ya -0.1).
- **Bunolo bwa ku lifa mitelo** ne bufumani nepo ye maswe ya -0.18. Maikuto a maswe ne a etelezwi ki lipisinisi ze tuna (-0.33) mi ze nyinyani (-0.26), haili lipisinisi ze mwahalinnyana ne ba file kalabo yendenyana (+0.06).
- **Batu balipisinisi baikutwa kuli mitelo ipahami hahulu** sina linepo za -1.31 fa sikala sa -2 (kupahama hahulu) kuya +2 (kwatasi hahulu) halitalusa hande. Lipisinisi ze mwahalinnyana ni lipisinisi ze tuna ne basina lipiho zende za mitelo (-1.46 ni -1.40), kono lipisinisi ze nyinyani (-1.23) ni ze nyinyani hahulu (-1.29) ne li latelezi kwamulaho.

Makete ni Tuto

Maikuto a lisebelezwa za makete ni tuto mwa naha limbweshafezi hahulu mwa silimo sesi felile.

- Lisebelezwa za makete ne li fumani linepo za +0.51 fa sikala sa -2 (bumaswe hahulu) kuya +2 (hande hahulu), kuzwa fa +0.07 silimo sesi felile.
- Linepo za lisebelezwa za tuto ne limbweshafezi ni zona, kono mwa likalulo ze nyinyani, kuzwa +0.11 kuya +0.39.
- Kunani likiliti zepeli ze sa zamaeleli hande ha li beiwa fa sikala. Baalabi babazwa kwa sikiliti sa Oshana ne ba file nepo ye kwatasi ya maemo a makete (+0.06) mi tuto ne ifumani (-0.04), haili batu balipisinisi mwa sikiliti sa Kavango ne bafile linepo zende za lisebelezwa sakata, makete ne ili (+0.92) mi tuto ne ili (+1.14).

Taluso ya Lizibiso

Mutala wo ulela kubupa maemo a likanelezi a mifuta ye shutana ya lipisinisi, tikanyo, likalulo ni likiliti hamohocwalo ni lipisinisi za simubuso ni za kuikezeza feela. Batu balipisinisi za simubuso ba palo ya **200** ne babuzizwe ni kukandeka ni bona **kasibili** mwa libaka zene: Oshakati, Rundu, Walvis Bay ni Windhoek. Palo ya batu balipisinisi ya **463** mwa palo ya 800 ne ba alabile **lipuzo fafoni** mwanaha kaufela. Ye ki **zwelopili ye tuna** fahalimu a lipatisiso za kwamulaho ze ne tisize palo ye eza 446, 377 ni baalabi ba 405 mwa patisiso ya ba namBiC 2012, 2011 ni 2010.

Piho kabutungi hamohocwalo ni likelezo mukona kulifumana kwa maofisi a ba **NMA, NCCI ni IPPR mwa Windhoek** mi mukona kulifumana hape fa keyala ye www.nmanamibia.com kapa www.ncci.org.na kapa www.ippr.org.na. Haiba mubata kufumana sisupo sa mina mwa zibiso ye ni ku ba mutusi wa Gauda kapa Silibela wa namBiC 2013, mubonane ni boCharity Mwiya kwa NCCI: charity@ncci.org.na.